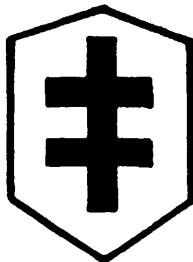

ВАЮЙ, НАРОДЗЕ, ЗА СВАЕ ПРАВЫ! – К. Каліноўскі

З
А
В
О
Л
Ю
Б
А
Ш
-
К
А
Ў.
Ш
Ч
И
Н
Ы!

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J – Magazine, published quarterly by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans. Address: ZVAZAJ, 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2

Год 6

Лістапад, 1979

№ 4 (16)

АХВЯРЫ ДЛЯ ЎМАЦАВАНЬНЯ ТЫРАНИІ

Пра "гэраічныя подзвігі" беларускага народу ў "вялікай айчыннай вайне", дзе гэты самы народ грудзьмі і ўсімі сваймі мускуламі абараняў "родную партыю" і ня менш "родную" савецкую ўладу, вы пэўне-ж, чулі ня раз. Дзе там раз! Савецкія цівуны й розныя малыя і вялікія апаратчыкі ў літаратуры барабаняць пра гэта ўжо звыш 35 гадоў. Вырасла вялікая колькасна літаратура на партыйны заказ. Яна ў бальшыні сваей ня мае мастацкіх вартасцяў і пойдзе на хлам тады, калі ад камунізму астанецца кашмарны ўспамін.

Калі чытаеш сяньня (што-ж зробіш? Часам колькі мякіны грэба ператрэсці, каб якое зерне знайсці) які бэсэсэрскі твор пра тыя "подзвігі", дык чаго на жыivot не пагоніць...

А колькі-ж тых "падзвіжнікаў" ці "гэроіяў" было? Часцей чуваць пра колькасць ахвяраў. Гаворыцца й па бесканечнасці паўтараеца, як у тым "Рэквіем" Вярцінскага: "Лічым: чацвёртыя кожны, а можа кожны трэці..."

Ахвяры не абавязкова рабілі "подзвігі". Гэта ў бальшыні былі няявінныя дзеци, жанчыны, старыя, што паміралі з голаду ѹ іншых трасцаў. Шмат было ахвяраў нямецка-фашистыскага тэору, якіх палілі безбаронных у тых сотнях зьедзеных агнём вёсках, у вялікіх лясных зонах, дзе бальшавікі разьдзымухвалі партызансскую вайну. Яны ўжывалі розныя інтрыгі, сабатахы, правакацыі, каб стварыць для мясцовага насельніцтва такія нязносныя ўмовы жыцця, каб можна было як мага больш Беларусаў змабілізаваць у партызанская банды. І за кольказць людзіх ахвяраў трэба вінаваціць ня толькі гітлераўскую Нямеччыну, але перадусім бальшавіцкую Москву.

Колькі-ж Беларусаў было ў страі, значыцца пад маскоўскім загадам брала ўдзел у змаганьні? Др. В. Сяньковіч, у сваім артыкуле (гл. бач. 2-я), спасылаючыся на савецкія крыніцы, падае лік адзін міліён сто тысяч.

Зь Беларусі, пераважна беларускага паходжанья, а таксама ўраджэнцаў Беларусі, было 217 генэралаў і адміралаў, што камандавалі вайсковымі злучэннямі ў "вялікай айчыннай" вайне. А за ўвесь савецкі перыяд акупацыі нашай бацькаўшчыны, паводле Сяньковіча, у савецкіх войсках было аж 355 генэралаў і адміралаў беларускага паходжанья. Вялікі камандны склад і вялікая армія, расыцярушаная між савецкіх ваенных сілаў. Ці ўяўляеце, якай гэта вялікая часць нашага народу?

Магчыма некаторыя з нас, пачуўшы пра такую вялікую колькасць суродзічаў, што заавансавалі ў чужую вайсковую вярхушку, пачнуць гэтым ганарыцца. Няма прычыны. Ці-ж нам, Беларусам, прыходзіща ганарыца тым, што, прыкладна, у Беларусі нарадзіўся ведамы кат Фэлікс Эдмундавіч? Праўда, кат Дзяржынскі – гэта крайнасць, чалавек, якому добрыя людзі самае пекла пасулілі. Звычайнія генэралы й адміралы людзей ня катуюць і масавага вынішчэння няявінных не плянуюць, як плянаваў бацька ЧК.

Але, у канчатковым падліку для беларускага народу яно – абое рабое. Усе гэтыя вышэйшыя афіцэры ня прынесылі Беларусі карысці на макавае зерне, а адно памагалі аднаму нашаму ворагу змагацца зь іншым. Другая сусветная вайна не вялася за інтэрэсы беларускага народу, ад яе жыццё народу не палепышлася, толькі яшчэ больш замацавалася бальшавіцкая тыранія. Замацаваньне тое адбылося пры помачы такіх вялізарных сілаў, што пад прымусам даў беларускі народ.

Згадваюм гэтыя факты, здабытыя сп. Сяньковічам, не таму, каб прасльязіцца над вялікімі стратамі ў людзях, дзецих нашага гаротнага народу, што пад прымусам пайшлі змагацца за ўмацаваньне найгоршае тыраніі ў гісторыі чалавецтва, або навет і ня дзеля таго, каб наводля тых, што махаюць кулакамі пасъля бою,

(канец на бачыне 8-й)

ВІТАЕМ БЕЛАРУСКІХ ВЭТЭРАНАЎ І ЎСІХ НАШЫХ СУРОДЗІЧАЎ З ДНЕМ ГЭРОЯЎ!

КОЛЬКІ ТАЛЕНТАЎ ЗЬВЯЛОСЯ НА "РАСКАВАНЫХ РАБОЎ"...

У артыкуле "Пра ўдзел Беларусаў на заходніх франтох Другой Сусветнай Вайны", зъмешчаным у "Зважай" (гл. № 1(9), 1978, б. 5, зноска 18) мы адзначылі, што ў Польскіх Узброеных Сілах "былі Беларусы і сярод генэралаў, прынамся яны былі беларускага паходжання, пра што самі гаварылі й навет ганарыліся". Выдадзеная ў 1976 г. у Лёндане праца Крыскі-Карскага й С. Журакоўскага "Генэралы незалежнай Польшчы" ня толькі пацьвярджае гэта а й паказвае, што беларуская зямля дала Польшчу прынамся 37 генэралаў, у тым ліку й самага маршала Язэпа Пілсудзкага. Праўда, бальшыня зь іх гэта адно ўраджэнцы Беларусі. Але сярод іх былі й этнічныя Беларусы. Іншая справа – гэта карысць, якую Беларусь ад іх мела, бо, праўду кажучы, амаль што ніякай.

У сувязі з гэтым узънікае пытаньне: а колькі-ж генэралаў дала Беларусь, беларускі народ, савецкім узброеным сілам? Каб адказаць на гэтае пытаньне, мы перагледзілі ўсю даступную нам літаратуру й можам съцвердзіць, што вельмі шмат. Э. Языковіч у сваім артыкуле "Подзвіг () савецкага народу ў Вялікай Айчыннай вайне", надрукаваным у 5 нумары "Весьця ў АН БССР (сэрыя грамадзкіх навук)" за 1977 г. адзначае, што "На франтох савецка-німецкай вайны 1941-1945 гг. у саставе Савецкіх Узброеных Сілаў змагалася больш за 1 млн. 100 тыс. Беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі. 217 генэралаў і адміralau, наших землякоў, камандавалі вайсковымі злучэннямі". Як бачым – ашаламляючая лічба. Справа толькі ў тым, што хаця ўсе яны змагаліся супраць гітлераўскай дыктатуры, яны адначасна, хоць і не па сваей волі, спрычыняліся да ўстанаўлення й замацавання іншага панаванья: расейска-бальшавіцкай дыктатуры, якая й да сяньняшняга дня зьдзекваеца над беларускім народам. У гэтым і ляжыць трагэдый беларускага народа!

Лічба "217 генэралаў і адміralau" адносіцца толькі да тых, якія камандавалі вайсковымі злучэннямі ў часе савецка-німецкай вайны. Але Беларусь дала бальшавіком шмат больш ваеннаслужачых найвышэйшае рангі. Справа ў тым, што некаторыя з камандуючых арміямі, карпусамі й дывізіямі былі злыквідаваныя Сталінам напярэдадні вайны, у часе чыстак 1937 – 38 гадоў. З другога боку, шмат генэралаў беларускага паходжання сталася імі ўжо пасля вайны, некаторыя зь іх, напрыклад, Пётра Клімук, стаў генэрал-маёрам зусім нядайна. Але спынімся на гэтым пытаньні краіху шырэй.

Як ведама, у БССР беларуская вайсковая літаратура не выдаецца. У 1932-33 гг. выдаўся штотомесячны ваенна-абаронны літаратурна-мастацкі часопіс "Напагатове". Усяго выйшла 6 нумароў. Асобныя матар'ялы друкаваліся ў ім парасейску. Затое выдаецца акруговая штодзённая газэта, орган Беларускай Ваеннай Акругі, у расейскай мове: ад чэрвеня 1921 году пад назвой "Красноармейская правда" (да № 177 ўключна), пачынаючы з 1946 г. як "Во славу родины" (у 1934-35 гг. яны выходзілі таксама ў пабеларуску). Мэта гэтай газэты – палітычна-ідэяльгічнае выхаванье і ў адносінах да Беларусі мае адно тэрытарыяльнае значэнне.

Таму краініцай для досьледу ў гэтым выпадку можа быць толькі агульная савецкая вайсковая літаратура, артыкулы, зацемкі і ўспаміны, якія зъяўляюцца час ад часу ў беларускім савецкім пэрыядычным друку й прысьвечаныя "таленавітым савецкім палкаводцам, нашым землякам", і "Беларуская Савецкая Энцыклапедыя", на бачынах якое можна знайсці даволі шмат дадзеных пра ўсіх генэралаў, адміralau і маршалаў Беларусаў або ўраджэнцаў Беларусі за ўесь савецкі пэрыяд да 1974 году ўключна. Вось-жо перагляд усіх гэтих краініцаў і аналіз іх пазволіў нам устанавіць, менш больш, дакладную колькасць генэралаў і адміralau усіх родаў войска, якіх Беларусь, беларускі народ, далі савецкім узброеным сілам – 355 чалавек. (Гэтт адзначым, што гэты артыкул – частка больш шырокай працы, якая цяпер у падрыхтоўцы й зусім магчыма, што канчатковая лічба будзе краіху іншая, аднак зъмены будуць нязначныя. Прычым, пры ўстанаўленьні бралася пад увагу Беларусь этнографічная, а таксама тыя, што нарадзіліся ў іншых частках РССР, але беларускага паходжання).

3 агульнае лічбы 355 прыпадае на:

маршалы Савецкага Саюзу.....	2
маршалы авіяцыі	1
камандармы (камандуюч. арміяй)	1
камкоры (камандуюч. корпусам)	5
камкоры кавалерыі	1
камдывы (камандуюч. дывізіі)	3
генэралы арміі	5
 генэрал - палкоўнікі	23
зь іх:	
наземных войскаў	1
артылерыі	
танкавых і бронетанк. войск	
інжынерных войскаў	1
мэдыцынскае службы	1
авіяцыі	2
 генэрал- лейтантанты	100
зь іх:	
наземных войскаў	55
артылерыі	14
танкавых войск	5
бронетанк. і мэханіз. войскаў	2
інжынерна-тэхн. службы	4
інжынерных войскаў	3
войскаў сувязі	2
інтэнданцкое службы	2
вэтэрынарнае службы	1
авіяцыі	11
паветрана-дэсантных войскаў	1
 генэрал - маёры	199
зь іх:	

З В А Ж А Й

3

наземных войскай	102
артылерыі	24
танкавых войскай	12
інжынерных войскай	7
інжынерна-тэхнічнае службы	8
тэхнічных войскай	5
войскай сувязі	3
кавалерыі	1
інтэнданцкае службы	15
юстыцыі	3
мэдыцынскае службы	2
авіяцыі	17
 віцэ - адміралы	2
віцэ - адміралы інжынеры	3
контр - адміралы	6
контр - адміралы інжынеры	1
 іншыя	3
зь іх:	
генэрал дывізіі марской авіяцыі	1
намесьнік кам. авіядывізіі	1
начальнік ваенна-марской акадэмii	1
 зъ сялянаў	213
з работніцкіх сем'яў	60
із служачых	38
з чыгуначнікаў	13
з ваеннаслужачых	5
з настайнікаў	5
з рамеснікаў	5
з урадаўцаў	3
з парабкоў	2
з загадчыкаў	1
з дваранаў	1
зъ сям'і лекараў	1
неўстаноўленага паходжанья	3

Што тычицца сацыяльнага паходжанья генэралаў і адміралаў Беларусаў або ўраджэнцаў Беларусі ў Савецкіх Узброеных Сілах, дык нам удалося установіць наступны падзел:

зъ сялянаў	213
з работніцкіх сем'яў	60
із служачых	38
з чыгуначнікаў	13
з ваеннаслужачых	5
з настайнікаў	5
з рамеснікаў	5
з урадаўцаў	3
з парабкоў	2
з загадчыкаў	1
з дваранаў	1
зъ сям'і лекараў	1
неўстаноўленага паходжанья	3
 з 355 генэралаў і адміралаў беларускага паходжання на 1974 год:	
было ў жывых (у адстаўцы, у запасе або служылі ў арміі)	160
памерла	195
зь іх:	
загінула ў баёх	13
пралалі бязь вестак	1
памерлі ад ранаў	3

З тых, што жылі, апрач тых, што знаходзіліся на дзейнай службе, найбольш (77) пражывала ў Маскве, затым у Кіеве (12) і Ленінградзе (10). Апошніх парадкі дали па розных гарадох Савецкага Саюзу, ад Адэсы да Пушкаў пад Ленінградам і ад Тулы да Хабараўску. Найменш іх было якраз у Беларусі: 1 у Берасці і адзін

жыў у Баўруйску. Факт вельмі вымoўны й гаворыць сам за сябе.

На заканчэныне гэтага інфармацыйнага артыкулу хацелася-б спыніцца на адным аспэкце гэтагапытання. Беларускі савецкі гісторык Вадзім Круталевіч, у сваім нарысе "Без народнай апоры", надрукаваным у 2-ім нумары "Полымя" за 1967 год, там, дзе гаворыць пра "Стайку (беларускіх нацыяналістаў) на "нацыянальнае войска", адзначае: "Каб стварыць дзяржаву, трэба мець рэальную апору. І гэтую апору беларускія нацыяналісты бачылі ў нацыянальнай арміі, якую мяркавалі стварыць перш за ўсё шляхам фармавання частцы з салдат-беларусаў старой расейскай арміі. Вялікая Беларуская Рада ішла тут съследам за сваей "сястрой" Украінскай Радай" (б. 179).

І далей, на бачыне 180: "Вельмі настойліва дабівалася стварэння беларускіх вайсковых арганізацыяў і нацыянальных фармаванняў і Вялікая Беларуская Рада. Ей патрэбныя былі ўзброенныя сілы, на якія можна было-б абаперціці ў рашаючы момант барацьбы за ўладу.. Яшчэ да пачатку Каstryчніцкай рэвалюцыі пачыналі склікацца вайсковыя зьезды. Адным зь першых, у каstryчніку 1917 году, быў скліканы зъезд войнаў-беларусаў Заходнягія фронту. Потым адбыліся зъезды Паўночнага фронту ў Віцебску, Паўднёва-Заходнягія ў Кіеве. Асабліва моцна праводзілася "беларусізацыя" на Румынскім фронце. Там, нібыта, удалося беларусізаваць ледзь ня ўвесь 4-ты армейскі корпус. Выбіраліся ротныя, палкавыя і г. д. рагы. 3-8 сінтября 1917 году адбыўся зъезд беларусаў-войнаў Румынскага фронту ў Адэсе. Зъезд выказаўся за стварэнне Беларускай дэмакратычнай рэспублікі, прыняў статут арганізацыі беларускіх войск. Была вылучана Беларуская Рада Румынскага фронту"...

Усё, што тут сказаў Круталевіч – чыстая праўда. Дзеля шматлікіх прычынаў, а галоўным чынам з прычыны сабатавання гэтых спробаў з боку небеларускага вышэйшага камандавання ды ў сувязі з вонкавымі падзеямі таго часу, Беларусам не ўдалося выкарыстоць магчымасці стварыць свае ўзброенныя сілы, каб, як кажа Круталевіч, "мець рэальную апору". Але магчыма справа выглядала-б зусім інакш, каб сярод найвышэйшага каманднага складу расейская армія была съведамыя беларускія генэралы...

Вось гэты факт мы і мусім увесь час мець на ўвазе. Мы не павінны забываць, што сярод сотняў беларускіх генэралаў і адміралаў савецкіх Узброеных Сілаў ёсьць шмат съведамых і шчырых Беларусаў, патрыётаў свае Бацькаўшчыны.

Хоць і носяць мундзіры акупанта, яны ёсьць верныя свайму | народу, усім сэрцам любяць сваю Беларусь, сваю родную зямлю. Гэтую любоў прывіла ім беларуская маці.

B. Сенкевіч

Ц ЗЛАЖЫ ТЫ АХВЯРУ НА "ЗВАЖАЙ"?

Усіх чытачоў, што зьмяняюць адрасы, просім неадкладна падаваць нам новыя.

ЗВАЖАЙ

НАПАД ПАЛЯКАЎ НА ЖОДЗІШКІ.

У жнівені 1943 году вялікі й добра ўзброены польскі адъядзел Арміі Краёвай (АК) напаў на Жодзішкі, што ў Вялейскай акрузе. У ўспамінах ці гістарычных даведках генага часу пра напад на Жодзішкі нічога няма. Тадэвуш Лапалеўскі ў сваей кнізе "Між Нёманам а Дзьвіною", пішацы аб польскім гераізме ў часе апошняй вайны, як-бы сарамліва ўспамінае зусім коратка, што "найбольшым асягненнем АК было здабыцьце Жодзішак.

Аказваецца, такім чынам, што "найбольшым асягненнем" быў не разгром раёнай беларускай паліцыі, заўсім некалькіх паліцыянтаў і Немцаў, узяцьце ў палон якіх 10 - 15 паліцыянтаў, але толькі здабыцьце Жодзішак.

Польская партызанка існавала ў Вялейшчыне ўжо ад восені 1941 году, а менавіта – у гэтым часе "дзею" у раёне Мядзела партызанска адъядзел АК Кміціца (партучніка Бужынскага). Дзейнасць гэтага адъядзелу выяўлялася бадай выключна нападамі на беларускія вёскі для здабыцьця харчаванья. Калі ў 1942 годзе паявіліся савецкія банды, Кміціцу прыйшлося ўцякаць у спакайнейшыя месцы. У канцы 1942 і пачатку 1943 году Вялейшчына аж кішэла ад бальшавіцкіх бандай. Сям-там паказаліся й польскія групы, але ў адкрытае змаганьне з саветчыкамі й Немцамі баяліся ўваходзіць.

Каб уцягнуць беларускую моладзь у АК, Палякі пастанавілі даць прыклад "гераізму". Найліччайшым аб'ектам такога "слайнага чыну" магло-б быць здабыцьце Жодзішак. Насельніцтва там было на 100% каталіцкае, гарнізон паліцыі даволі слабы (20-23 чалавек), Немцаў мала (4 гаспадарчых афіцэраў – зондэр-фюрэраў і трох жандармаў), да Вялейкі й Смаргоняў, дзе былі большыя сілы жандармэрыі й СС, даволі далёка.

У жнівені 1943 году вялікі й добра ўзброены польскі адъядзел АК, пад камандай Ф. Дубаневіча, на золаку напаў на Жодзішкі. Беларуская паліцыя білася адважна. Ейны начальнік Віктар Каркоз, адзін з найстарэйшых паліцыянтаў Вялейшчына, з кулямётам у руках доўга адбіваў разам зь іншымі атакі партызанаў, аж пакуль на быў застрэлены. Абкружанай з усіх бакоў беларускай паліцыі на было выхаду, як здацца ў палон. Некалькім удалося ўцячы, апрач Каркоза забітых было 6-7 нашых і 5 Немцаў. У расправе з вывільным насельніцтвам былі забітыя: жонка й двоє дзяцей Каркоза, кіраўнік раёнай Беларускай Народнай Самапомачы Аляксандар Сівец, ягоны заступнік Ф. Цялоўскі й мясцовы жыхар, былы рэлігійны дзеяч, супрацоўнік кс. В. Гадлеўскага, Тамаш Трызна.

У 1930-х гадох Трызна браў актыўны ўдзел у змаганні жодзішскіх парафіян, каб польскія ўлады дазволілі ўвесці беларускую мову ў дадатковыя набажэнствы. Падчас нямецкае акупацыі ён абсалютна ніякае дзейнасці не правяўляў і быў чалавекам хворым. Яго застрэлілі ў ложку. Аляксандра Сіўца й яшчэ некалькіх Беларусаў мясцовы польскі дзеяч Янкоўскі напярэдадні нападу запрасіў да сябе на пачастунак, што трываў далёка за поўнач. Сівец быў на кватэры ў Трызной, ды таксама быў застрэлены ў ложку.

АДЫСЭЯ БЕЛАРУСКАГА ЖАЎНЕРА

Хачу апісаць праўдэйную гісторыю жыцьця Міхася Філіповіча, прыраўноўваючы яе да грэцкай міталёгіі пра Адысэя, якой навет у нашае стагодзьдзе захапляўца як нечым надзвычайным.

У Саўт Рывэры пераважна апынуліся Беларусы з Віленшчыны, з так прыгожымі й цікавымі прозвішчамі, што пра кожнае зь іх маецца нешта ў гісторыі Беларусі. Для прыкладу падам некалькі: Сьвірскі, Карсакі, Масальскі, Машэкі, Старадубы, Божкі, Фурсы й наўсет Радзівіл ёсьць. Вось і Філіповіча сям'я, бацька якога прыехаў у Амерыку прыблізна ў 1913 годзе. Ён ажаніўся зь дзяўчынай зь сям'і Дуровічаў, заашчадзіў нейкую колькасць гроши, ды вярнуўся ў Беларусь у вяліскі павет, дзе купіў кавадак зямлі.

Калі бацька завёз яго ў Беларусь, у 1921 годзе, Міхасю Філіповічу было ўсяго 4 гады. У 1942-м годзе ён уступіў у Беларускую Саваахову, пасьля ў БКА, а ў 1944-м годзе апынуўся ў Італіі. Дзесь у ваколіцы Трыесту быў цяжка ранены ў нейкай сутыццы з партызанамі

Пасьля нападу, Янкоўскі дзесьці змыўся, але вярнуўся ў Жодзішкі, калі ўжо позней восеньню адъядзел Дубаневіча пайшоў на поўнае супрацоўніцтва з Немцамі і зрабіў Жодзішкі ягоным месцам пастою. Абяцаючы змагацца толькі з савецкімі партызанамі, адъядзел Дубаневіча, як і іншыя польскія адъядзелы, атрымоўвалі ад Немцаў праўянт і амуніцыю ды час ад часу грабілі беларускія вёскі.

Жодзішкі ня мелі для партызанаў ніякага стратэгічнага значэння. Навет савецкія партызаны абліналі Жодзішкі, але Палякам патрэбны быў сукцэс – перамога. Ад гэтай "перамогі" найбольш пацярпелі жыхары Жодзішак. Дубаневіч спаліў драўляны мост на Вяльлі і каб перавезы зажатае збожжа ці скочаную траву, трэба было карыстацца нешматлікімі лодкамі. Таму насельніцтва доўгі час праклінала і Дубаневіча і тых "дабрадзеяў-вызвольнікаў" з АК, што прынесылі людзям так шмат клопату.

За ягоныя "гераічныя" дзеяньні, пасьля вайны Дубаневіч атрымаў ад бальшавікоў некалькі мэдаляў. Жыве цяпер із сваім прыяцелем-партызанам Палеўскім у Польшчы. Там таксама знаходзіцца Зюта Усаевіч, апалалячаная Беларуска, якая вельмі варожа адносілася да съведамых Беларусаў і ненавідзела іх і Тамаша Трызну.

Пасьля нападу на Жодзішкі, амаль уся раённая управа была арыштаваная. Толькі начальнік раёну У. Брылеўскому не ўдалося спазнаць вялейскае турмы – ён быў выкліканы ў Акруговы Камісар'ят а адтуль яму ўдалося зь Вялейкі вырвавацца жывому. Частка пэрсаналу раёнай управы знайшлася пасьля ў лягеры Асьвяньцім, а часць быў злыквідаваная ў Вялейцы.

Там-жа быў злыквідаваны жодзішскі пробашч кс. Чаплоўскі, страшэнны польскі шавініст, які ненавідзеў ўсё, што беларускае. Ён фактычна й быў у Жодзішках spiritus movens усёй антыбеларускай акцыі ды напэўна меў сувязь з польскімі адъядзеламі АК.

A. Калодка

З В А Ж А Й

5

і калі апынуўся ў амэрыканскім шпіталі выявілася, што ён ёсьць амэрыканскім грамадзянінам. Чырвоны Крыж знайшоў ягоных сваякоў у Саўт Рывэры.

Падлячыўшыся, Філіповіч першым зь Беларусаў прыехаў у Амэрыку. Ён і надалей быў дзейным беларускім патрыётам. Калі доктар Ермачэнка арганізаваў Эміграцыйны Камітэт, Філіповіч зь першых стаўся яго апякуном (спонсарам), фінансаваў яго із сваёй вайсковай пэнсіі, у сваёй кватэры адчыніў канцылярыю, закупіў для яе ўсё патрэбнае й шмат хто ўдзячны яму за прыезд у Амэрыку.

Я ўжо даўно зьбіраўся пра Міхася Філіповіча напісаць у нашу вэтэранскую прэсу. Прашу прабачэння тых, што яго зналі, што спазніўся, бо пару гадоў назад ён ужо памёр. Пахавалі яго сваякі між старых эмігрантаў і я прысутнічаў на паховінах.

Філіповіча цаніў я моцна за ягоную ахвярнасць і съведамую прыналежнасць да беларускага народу і дакараю тым Беларусам, якім ён зрабіў шмат добра, а яны, няўдзячнікі, "убраўшыся ў пер'е", махнулі на яго слайную памяць рукою, паводле прыказкі як "на леташні сънег" і цяпер не памінаюць яго.

Нольская вэтэраны да яго дамавіны ў пахоўніка прыйшли із сваім съцягам і прысутнічалі пры паховінах у пра vaslaўnай царкве, памаглі несьці дамавіну да магілы, а зь Беларусаў на памятаю, ці было трох чалавек, можа сп. Кажура іх больш налічыў.

Я нічым М.Філіповічу на абавязаны, але шанаваў яго за любоў да нас, няўдзячных Беларусаў. Змарнаваў ён сваё жыццё, адчуваючы сябе Беларусам і памагаючы нам ні на што ня гледзячы, дыў памёр бесъсемейным.

Ва ўсім Саўт Рывэры яго ведалі як надзвычайнага чалавека. Паляк лічылі яго сваім вэтэранам "андэрсоўцам", а Беларусы так да яго адносіліся пры канцы ягонага жыцця, як да леташняга сънегу. Пры нагодзе карысталіся яго дабрадзеяствам, а як памёр то навет не пацікаўліся хто памёр, калі й як...

Можа я ўсё гэта вельмі трагічна апісаў, але я і цяпер хвалуюся гэтымі ўспамінамі, часта наведваю яго магілу, як нешта жывое, часамі заплачу над ёй, бо і я з гэткіх жаўнераў-змагароў, аб якім таксама ці хто спамяне, як я прайшоў шляхі свайго жыцця, у ясныя ці хмарныя дні.

І яшчэ спамяну аб ненармальным адношаньні да М. Філіповіча. Магілка яго зраўнялася зь зямлём, няма на ёй ні помніка ні напісаў. А побач прыгожа дагледжаныя магілкі ягоных сваякоў. Дуровічаў. Часамі раз у год на Праваднью нядзелю нейкая добрая душа пры плястыковым крыжыку ставіць съвечку, або паложыць у Мэмор' ял Дэй кветку, бо і пра амэрыканскі съцяжок (мясцовым звычаем) ніхто не парупіцца. Так часамі праходзяць дзеў й падзеі зь людзьмі, што навет ня ведаеш хто дзе ляжыць на съвятоі зямлі на Бацькаўшчыне ці на чужыне.

Прапаную нашым дзейным беларускім вэтэранам, каб імя й прозвішча Міхася Філіповіча, як вартаснага змагара й жаўнера Беларуса, упісалі між іншых прозвішчаў на помніку нашым Змагаром у Іст Брансвіку.

Адначасна сяньня, згадваючы слайнае імя Міхася Філіповіча ў нашым вэтэранскім "Зважай", складаем яму чесьць і пашану для прыкладу іншым і просім усіх у будучыні, каб падавалі да ведама весткі аб іншых жаўнерах Беларусах, што на вечны супачын ад нас дзе́ходзяць, для ўшанаванья іхнай памяці.

A. A., Саўт Рывэр

Р Э П Л I K A

ЯШЧЭ ПРА САЎЧЫЦА.

У канчатковай кароткай рэпліцы ў адказ Мерляка на мой артыкул-успамін аб съв.пам. П.Родзевічу, хачу адразу зазначыць, што ня буду зыніжацца да ўзроўню абаронніка Саўчыца, але па стараюся на некаторыя пункты адказаць зусім рэчова.

Ня ёсьць прайдай, што справа адказнасці за съмерць съв.пам. П.Родзевіча была закранутая ў нашай прэсе й друку ажно 35 гадоў пасля. Першы раз пісала пра гэта "Бацькаўшчына" ў 1953 г., далей – съв.пам. Я. Станкевіч пісаў пра гэта ў "Незалежніку" (№ 2 і 3) ў 1966 г. Толькі вось нядыўна, бо ў 1976 годзе выйшла друкам кнішка Я.Малецкага "Пад знакам Пагоні", адзін год перад тым, як Саўчыц стаўся съвятаром.

Я.Малецкі прысывяціў гэтаму-ж Саўчыцу даволі шмат месца. Варта зацітаваць толькі два сказы з гэтай кнігі, бач. 130: "Я тады яшчэ больш пераканаўся, што інфармацыі іншых супрацоўнікаў тайной паліцыі прайдзівія, што супалка Перамыкін – Саўчыц згуляла брудную ролю ў справе арышту Родзевіча, Калодкі ды іншых. Браты Касякі – Іван у Менску, а Константын у Вялейшчыне, бяспречна сваімі рапатрамі ў СД памагалі, перадавалі туды цэлья съпіскі Беларусаў-каталякоў з анатациямі, што гэта быццам скрытыя Палякі".

Якая-ж была рэакцыя на гэта самога Саўчыца? Ніжэй. Маўчаў і Мярляк, хоць ён быў тады ў вельмі добрых адносінах з Ванькам Касяком, спадзяючыся стацца старшынём Кангрэсавага Камітэту. Ванька аднак падвёў Мерляка й астаўся старшынём сам.

У сваім "адказе" Мярляк падаў больш дзясятката прозвішчаў асобаў, якія ў часе апошняй вайны працавалі ў школынштве Вялейскай акругі. Скуль ён іх ведае, калі ён сам у гэны час у Вялейцы ня быў і нікога, абсалют на нікога, у тым ліку ані съв.пам. П.Родзевіча, ані мене асабіста ня знаў?

Няўжо Саўчыцу ўдалося перавезыці на заход частку архіву Перамыкіна, правай рукой якога, згодна зь цверджаньнем Малецкага ён, Саўчыц, быў? Скуль у яго, Мерляка, узяліся мае біографічныя дадзеныя? Скуль ён ведае, што мае лісты, якія зь Вільні прывёз у вялейскае Гэстапо Саўчыц, былі толькі да дзяўчат?

(заканчэнне на бач. 6-й)

ПРА АДНУ ПЕСЬНЮ

У мінульым нумары "Зважай" мы зъміясцілі, разам з нотамі, жалобны марш гэроям, "Сыпі пад курганам гэрояў". Тэкст і ноты ўзяты нами із "Зборніка Песьняў Беларускага Жаўнера", выд. Згурт. Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў. Згодна таго зборніка, слова на пісай Янка Купала. Гэта не адпавядае прайдзе.

Словы песьні "Сыпі пад курганам гэрояў", якія даўно ажылася між Беларусаў вольнага съвету й выконваеца на жалобных урачыстасцях ці паховінах нашых вайсковых вэтэранаў, напісаны Шэф Праваднік Саюзу Беларуское Моладзі Міхась Ганько.

Першы раз песьня выконвалася пад кіраўніцтвам кампазытара Шчаглова, хорам штабу Саюзу Беларуское Моладзі ў Менску на паховінах у лютым 1944 г.

З ФРОНТУ ЗМАГАНЬЯ СУПРАЦЬ МАСКВЫ

А Н Г О Л Я.

Аграмадныя матар'яльныя й людзкія рэсурсы найбольшай каляніяльнай імперыі съвету – Савецкага Саюзу, траццца на войны або падрыўняя рэвалюцыі, як у Афрыцы ці ў Нікарагуа, каб як мага прысьпешыць асягненне галоўнае мэты Москвы – пакарэнне ўсяго съвету.

Па дарозе да такое важнае мэты не абыходзіща, вядома-ж, – калі ўжыць лагоднае слова – бяз прыгодаў. Гэткай прыгодай быў паядынак маскоўскага сатэліта Ветнаму з камуністычным Кітаем, бо, бачыце, камуністычны Кітай захацеў пакараць наравісты Ветнаму за напад на свайго сатэліта Камбоджу. Некаторыя сулілі Кітаю, каб Камбоджу не караў, бо, маўляў, ад Москвы аплявуху дастанеш... Але дзе там! Ужо каму, як ня Кітайцам Москалёў знаць!

Трывае вайна ў Афганістане. Супраць камуністычнага рэжыму паўстаў увесе народ. Трэба памятаць, што волялюбных афганістанскіх музульманскіх плямёнаў ніхто й ніколі, уключна з царскай Расеяй, не падбіў.

ЯЩЭ ПРА САЎЧЫЦА

Відаць, Мярляк пісаў свой "адказ" пад нечую дыктоўку ды быў пад добрай чаркай. Ен аўтарытэтна заяўляе, што "Саўчыц і Касяк афіцыяльна нічога супольнага з Гэстапо ня мелі". Ад чыйго-ж імя рабіў Саўчыц рэвізю ў майі віленскім памешканьні? Якія-ж фактычныя адносіны Саўчыца былі з Гэстапо?

Аб съмерці Перамыкіна і Касяка было бязь ніякай "экзальтацыі" даслоўна напісаны: "Касяк з акружэння ня выйшаў, дастаўся ў рукі партызанаў. Перамыкін злавілі бальшавікі ў травені 1945 г. у Берліне. У канцы 1945 году Касяк і Перамыкін публічна павесілі ў Вялейцы." Гэта і ўсё. Сухія съцверджаныні фактаў.

У майі артыкуле-ўспамінах німа ніякага нападу ані на праваслаўную царкву, ані на ейных съвятароў. На маю думку, ані чорнага колеру каўнерык, ані чорная вонратка, ані ўрэшце нашэнне Саўчыцам крыжа на грудзях, не патрапяць змыць плямы злачынстваў, якія былі зробленыя сяньняшнім "айцом" у часе Другой сусветнай вайны.

A. Калодка

Ад Рэдакцыі: У сваім адказе сп. Калодку, сп. Мярляк абурыўся, што "Зважай" зъмісьціў Калодкавы ўспаміны, пры гэтым адпаведна ахарактарызаваўшы рэдактара "Зважай".

Зусім нармальна, што сп. Мярляк мае свае суб'ектывныя погляды, што адны факты для яго *сянъня істоты, а іншыя адышлі ў наўмыт*.

Заданьнем "Зважай" ня ёсьць каго-небудзь судзіць (за выключэннем маскоўскіх акупантай-злачынцаў і беларускіх вырадкаў-цівую), адно зъбіраць і публікаваць матар'ялы гістарычнага характару пра людзей і падзеі (асабліва вайсковыя) ў Беларусі, і датычныя яе, асабліва з перыяду Другой сусветнай вайны.

Гэтага вымагае *нашай гістарычнай адказнасць*.

Маючы адпаведныя матар'ялы, сам беларускі народ некалі выніске пра гэтых людзей і падзеі прысуд.

А ў Афрыцы Москва, галоўна пры помачы свайго кубінскага сатэліта Фідэля Кастра, уварвалася ў колькі краінаў. Мяркуюць, што колькасць Кастравых жаўнероў у Афрыцы перавысіла 70 тысяч. Шмат іх у Этыёпіі, дзе паслья доўгіх і крывавых войнаў з Эрытрэямі, камуністычны рэжым утрымаўся.

Найбольш не пашанцевала Маскалём і іхнаму наёмніку Кастро ў Анголі. Тры гады назад, паслья звыш чатырох стагодзьдзяў, выбраліся адсюль Партугалы. Заявіліся дзіве рэвалюцыйныя арганізацыі: МПЛА, якую падтрымала Москва і Гавана і якая цяпер пры ўладзе ў Люандзе, ды УНІТА, што цяпер вядзе вялікае змаганне супраць МПЛА, Москвы і Кубы і трymае пад сваёй уладай 2/3 тэрыторыі Анголі, і гэта ня гледзячы на тое, што апроч сваіх камуністаў ёсьць там яшчэ звыш 20 тысяч Кастравых войскаў і маса маскоўскіх "дараднікаў".

Сіламі УНІТА ў партызанскім змаганні супраць Кубінцаў, Маскалёў і ангольскіх камуністычных войскаў камандуе Ёнас Савімбі. Ен у чэрвені даў інтэрвю Тамашу Рэгалядо, які зъмісьціў яго ў "Ідэал", часапісе Вольнае Кубы.

"МПЛА (камуністычны ўрад) хацеў адчыніць чыгунку Бэнгэля, – казаў Савімбі, – каб зарабіць ад Заіру й Замбіі за транспорт іхніх прадуктаў, але пляны іх праваліліся, Мы таксама не дазволілі ім адчыніць на нава чыгункі Макамэдэс. Нашыя партызанскія сілы апошнімі днімі наблізіліся да гораду Дондо, якіх 150 міль ад Люанды, сталіцы. На ваенным полі мелі мы значныя посыпехі за апошнія месяцы і здолеем у наступныя месяцы іх паўтарыць. Пад кантролем УНІТА знаходзіцца дзіве тэрыторыі Анголі і больш чым палова насельніцтва; мы пэўныя, што МПЛА пануе толькі ў гарадах і іх ваколіцах."

А вось што Савімбі сказаў пра Кубінцаў:

"Мараль Кубінцаў вельмі нізкая; ...населеніцтва Кубінцаў адкінула і ня любіць іх ФАПЛАС (ангольская камуніст. войска). Кубінцы чуюцца ізалаўянімі й гэта спрычыняеца да іх нізкае маралі. Мы маем пэўныя весткі, што бальшыня Кулінцаў хацела-б лакінуць Анголю. Бальшыня з тых, што мы раней забралі ў палон, не хацела вяртацца ў Кубу, а хocha пераобраца ў Злучаныя Штаты".

На менш цікавыя выказваныні Савімбі адносна ЗША: "Цяжка ўгадаць, чаму Злучаныя Штаты не разумеюць стратэгічнае якасці нашага змагання; мы змагаемся супраць Расеяцаў, каб яны не забралі цэлае Анголі. Гэтым мы ня толькі памагаем вызваліць паўдзённа-афрыканскі кантынэнт, але змагаемся супраць расейскіх інтарэсаў. Мы маем некаторыя контакты ў Злучаных Штатах, маем там сяброў, ды чакаем нечага больш пазытыўнага.

Прызнаюся, нашы адносіны да Злучаных Штатаў цяпер больш спрыяльныя чымся шэсць месяцаў назад, але гэтага мала; мы хочам адчуваць, мы хочам быць пэўнымі, што Амерыканцы пастанавілі зрабіць больш чымся ў 1976 годзе. Тады ўсе думалі, што Кубінцы і Расеяцы такія сільныя, што ніхто іх ня пераможа. Тры гады пазней відаць, што із нашымі амежаванымі рэурсамі мы змаглі ім даць адбой. Мы пэўныя, што Расеяцаў пераможам і здабудзем мір у Афрыцы".

З В А Ж А Й

7

МАРШ МОЛАДЗІ

Слова Ул. Казлоўшчыка

Стараадаўняя мэлёдая

Гарм. В. Качанскага

I. Мы мо-ладэзь бой-ка-я, ар-лы ма-ла-
ды-я, за на-мі і-дзе до- ля бра-тоў,
у на-ших ду-шах і дэ- і съвя-ты-я, а ў
жы-лах на-ших пра-цоу-на-я кроў, у
на-ших ду-шах і - дэ- і съвя-ты-я, а ў
жы-лах на-ших пра-цоў -на-я кроў.

Мы моладэзь бойкая, арлы маладыя,
За намі ідзе доля братоў,
У наших душах ідэі съвятыя,
А ў жылах наших працоўная кроў.

У наших душах ідэі съвятыя,
А ў жылах наших працоўная кроў.

А лепшую долю мы, моладэзь, здабудзем,
Хаця-б было трэба вялікіх ахвяр.
Хаця-б было трэба вялікіх натугаў,
Хаця-б класыць жыцьцё трэба на аўтар.

Ня боймася бураў, віхураў, марозаў,
Мы – дзеци працоўнай нашай сям’і.
Ня боймася злыдняў ані іх пагрозаў –
І так калісь навет ляжам у зямлі.

Няхай нас ня страшыць ні голад, ні холад, –
Да гэтага, брат, прывыкай!
Вучыся, працуй і змагайся, як волат,
Братом ты сваім памагай.

Гартуй сваю волю і нэрвы, і цела,
І дух свой народны ўзмацняй!
Каб мог ты заўсёды рашуча і съмела
Вясыці да свабоды свой край - Беларусь,
Каб мог ты заўсёды рашуча і съмела
Вясыці да свабоды свой край.

*Узята із "Зборніка Песняў Беларускага
Жаўнер"
Выд. ЗБАВ., 1975 г.*

АХВЯРЫ ДЛЯ ЎМАЦАВАНЬНЯ ТЫРАНИ

(заканчэнне зъ 1-й бач.)

паразважаць: а што было-б, калі-б... Згадваем іх таму, бо нам, якія змагаемся за вызваленне паняволенай Беларусі з маскоўскага ярма, трэба добра ведаць наша прошлае, каб лягчэй справіца з будучыняй. А ў тым прошлым трэба ablічыць і страты, і здыбычы. Гэта - реальнаясьць.

Разглядаючы генэралаў і адміралаў беларускага падхданья, др. Сянькевіч ablічыў, што ў 1974 годзе 160 зъ іх яшчэ было ў жывых, ці то на службе, ці ў адстаўцы. І вось тут - спасцераглі вы? -- выявілася, што

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 30-га ліпеня да 1-га лістапада на "Зважай" атрымана: А. Калодка - 10,00 дал., М. Нікан - 10,66, К. Мярляк - 24,00, Каваленка (за продаж) - 14,00, др. В. Рамук - 5,84, 4. Акула (за продаж) - 12,00 дал.

Разам - канад. 76,50 дал.

Усім ахвярадаўцам вялікае дзякую.

У перадавіцы апошняга нумары нашага часапісу быў такі сказ: "Зважай... стаў на добрыя ногі й мае, як мяркуем, нядрэнную будучыню".

Будучыню іэтую павінны памагчы забясьпечыць чы-
пачы. Цяпер "Зважай" у даўгах. За што выдаваць на-
ступныя нумары? Таму просім нашых добразычлівых су-
роднічаў пасъпляшыць на помач, асаўліва пры нагодзе
съвяткаваньня Дня Герояў.

Рэдактар "Зважай" жартаваў, што апошні нумар "Зважай" атлаціць сам. Памажыце яму, каб не да-
чакаўся іэтага дня.

СВВ. ПАМ. СЯРГЕЙ ГОХ

У Оснабруку, у Нямеччыне, сёлета 30-га жніве-
ня, на 68-м годзе жыцьця, памёр Сяргей Гох.

Мне не давялося ніколі сустрэцца з гэтым выдат-
ным беларускім патрыётам і чалавекам. Толькі апошнімі гадамі завязалася перапіска. Ен шмат памог нашаму часапісу, у прыватнасці пераклаў увесь даўгі тэкст з нямецкае мовы ў беларускую рэпартажу з "Марбургэр Прэссэ" п. заг. "Лясы, бункеры, партызаны", што часткова быў зъмешчаны ў нашым часапісе.

Роджаны ў Пецярбурзе ад бацькі Немца й маткі Беларускі, Сяргей узгадаваўся ў беларускім пат-
рыятычным духу. Можа да гэтага спрычыніўся наш паэта Міхась Васілёк, зъ якім сябраў і ўсю твор-
часць якога ведаў.

Падчас апошній вайны, змабілізаваны ў нямец-
кае войска, змагаўся спачатку з бальшавіцкімі
партызанамі, а пасля на ўсходнім фронце.

Пасля вайны, жывучы ў Нямеччыне, ня прыняў
нямецкага грамадзянства, бо чуўся Беларусам і
як мага памагаў Беларусам на выгнаньні.

Няхай між нас не загіне съветная ягоная памяць!

K. Акула

толькі два зъ іх жылі ў Беларусі. Найбольш пасялілася ("родна-парцыйная" прапіска) ў Маскве, дзеясятак ці больш у Кіеве, Ленінградзе і іншых мясцох цэлае эсэсэры...

Бальшыня людзей, як усім ад стварэння съвету ве-
дама, ад нараджэння вялікую цягу да свайго роднага кута мае. Трэба мяркаваць, што найбольш істотныя чалавечыя якасці захаваліся і ў Беларусаў, вышэй-
шых афіцароў савецкіх збройных сілаў. Дык чаму-ж яны, пайшоўшы на адпачынак, не вярнуліся ў родныя мясціны?

Людзі гэтых, аўтарытэтныя ў сваіх галінах, сталіся бы для ўладаў небяспечныя, калі-б іх без нагляду пакінуць. Барані Божа, такі дзядзька ў адстаўцы ды зънюхаецца зъ кім непажаданым. Ня дай, Божа, калі Беларусы, гледзячы вось на гэтых заслужаных, усьвя-
домяць сабе, што яны ня горшыя за нейкіх там Маска-
лёў. Ды чаму-ж горшыя? Могуць быць і лепшыя!

Вось з гэтых, здавалася-б, нікчэмных раздумаў, і пачынаецца паважнае. Дык лепш бальшыню гэтых заслужаных гэроў тримаць пад наглядам у якой Мас-
кве ці іншым Куйбышаве, а ў Беларусь "прапісаць" на адпачынак якіх Узбэкаў ці іншых Чукаў. Чаго добрага, нейкая "дружба народаў" завяжацца...

Адным словам, "родная партыя" ня толькі ўзнагародзіла нашых суродзічаў за "подзвігі" ў "вялікай ай-
чыннай", але і прыматаўала іх да вызначаных месцаў адпачынку. Такая вось адплата за тое, што памаглі замацаваць панаванье ненавіснае Беларусам, каляні-
яльнае маскоўскае тыраніі.

Замежная палітыка прэзыдэнта Джымі Картаэра
паводле "Торонто Стар"